

KUMINETZ Géza

A HÁZASSÁGI BELEEGYZÉS SZÍNLELÉSE (1101. k.)

BEVEZETÉS; 1. AZ ALAPELV: EGY JOGVÉLELEM; 2. A TELJES ÉS A RÉSZLEGES SZÍNLELÉS: 2.1. *Magának a házasságnak, vagy valamely lényegi elemének, vagy lényegi tulajdonságának a kizárása*; 2.2. *Az akarat pozitív cselekedetével*; 2.3. *A kizárás konkrét formái*; BEFEJEZÉS.

BEVEZETÉS

A társadalmi kapcsolatok egyik legfontosabbját, a házasságot sem kíméli az emberi csalárdság, vagy az emberi tévedés, önzés. Az előbbi pusztá eszközzé fokozza le az emberi személyt, megcsúfolva az egyik legnemesebb emberi érzést, a szerelmet, valamint a házasodni vágyó akaratot. Az utóbbi, vagyis a házasság lényegével, lényegi tulajdonságaival kapcsolatos téves ismeret, vagy világias felfogás szintén mételyezi a házasság fogalmát, veszélyezteti ezzel annak szent és szentség voltát, stabilitását. A korszellem olyan erős, hogy a katolikus hívek sem tudnak neki ellenállni. Valószínűleg akkor is erős lenne a korszellem a hívek tudatára, ha rendszeren, nagykorúságuk eléréig hitoktatásban részesülnének. Mindebből pedig az következik, hogy a színlelt, vagyis érvénytelen házasságok száma jelentős marad az elkövetkező évtizedekben.

Tanulmányunkban azt kívánjuk bemutatni, hogy a katolikus egyház jogrendje mikor tekint egy kánonilag megkötött, vagy érvényesnek tekintett házasságot színlelt házasságnak. Röviden szólva, a sok semmisségi cím egyikét kívánjuk ismertetni, vizsgálódásunk tárgyává tenni.

A színlelés (*simulatio*) szónak sokféle jelentése van. Általában olyan cselekedet értünk alatta, amely másokban hamis ítéletalkotásra vezet. Valaki mást ért ugyanazon a viselkedésen, mint amit mások, vagy mint amit a törvény előír. Valaki egészen mást szándékozik tenni az adott jogcselekménnyel, mint amire az hívott.

Normál esetben ha valaki meghatározott jogcselekményt kíván tenni, a belső szándéka megegyezik a külsőleg kifejezett szavakkal, amelyet a jogcselekmény tételéhez előír a jog. A színlelés esetében azonban a látszat ellenére sincs meg ez a szándék. Külsőleg létezik a beleegyezés, belül ellenben nem létezik.¹

A színlelés szót nem a Kódex, hanem a jogtudomány és a joggyakorlat használja.

---

¹ GULLO, C., *Simulazione e metus*, in AA.VV., *Il matrimonio nel Codice dei Canonici delle Chiese Orientali (Studi giuridici XXXII)*, Città del Vaticano 1994, 233-234.

1. AZ ALAPELV: EGY JOGVÉLELEM

Az 1101. kánon első paragrafusa jogvélelmet jelent ki, nevezetesen, hogy a lélek belső beleegyezése megegyezik azokkal a szavakkal és jelekkel, melyeket a házasság megkötésekor alkalmazunk.

Ha nem lenne megegyező, akkor a házasság eleve semmis lenne, hiszen teljesen hiányozna a valódi beleegyezés. Ez megdönthető vélelem, vagyis a beleegyezés hiányát bizonyítani kell. A bizonyítás nem egyszerű, mivel tisztán belső tényről van szó. Ki kell mutatni a színlelés okát, motívumát.

2. A TELJES ÉS A RÉSZLEGES SZÍNLELÉS

2.1. *Magának a házasságnak, vagy valamely lényegi elemének, vagy lényegi tulajdonságának a kizárása*

A Kódex a színlelés szó helyett a kizárás (exclusio) kifejezést használja. A beleegyezés tárgyának vagy teljes, vagy részleges kizárásáról van szó. A teljes kizárás esetében (ez azonos a házasság lényegének a kizárásával) valami egészen más célt akar elérni a fél, mint ami a házasság, pl. állampolgárságot szerezni, örökölni, súlyos kárt elkerülni, gyermeket törvényesíteni. Elképzelhető az is, hogy a fél a házasság intézményét elveti, és csak végigjátssza a szertartást, stb. Ennek különböző módozatai vannak: 1. valaki senkivel sem akar házasságot kötni (szabad akar maradni); 2. valaki nem akar házasságot kötni valamely konkrét személlyel (másokkal azonban megvan ez a szándéka); 3. valaki csak tényleges együttélést akar létesíteni.² A részleges kizárás esetében azonban a fél házasságot akar kötni, legalábbis az ő tudatában a házasság egy sajátos fogalma él, s ehhez akar következetes lenni, ám ez a fogalom, felfogás, objektíve ellenkezik a házasság valódi fogalmával, a mi esetünkben a házasság katolikus felfogásával. Részleges kizárás esetén tehát van beleegyezés, de lényegi hiányosságban szenved.

Jogi szempontból a kétféle kizárás között nincs igazi különbség, mivel jogi hatásuk ugyanaz.

A különbségtételnek pszichológiai szempontból van jelentősége, mivel az első esetben nincs meg a házasságkötés szándéka, ellentétben a második esettel. A teljes színlelés esetében beszélhetünk a szó szoros értelmében vett színlelési szándékról (animus simulandi), míg a részleges színlelés esetében megvan a házasodás szándéka (animus contrahendi), tehát nincs jelen pszichikai értelemben a színlelés szándéka, de a beleegyezés tárgyából kizár valami lényeges elemet a házasulandó fél. E kizárás történhet jóhiszeműen és történhet rosszhiszeműen. A teljes kizárás tehát más tényállást tételez, mint a részleges. A kizárás lehet továbbá egy-, vagy kétoldalú.³ A teljes és a részleges kizárás alapvetően más tényállást feltételez,

² BIANCHI, P., *Il pastore d'anime e la nullità del matrimonio. VIII. La simulazione totale*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 7 (1994) 254-257.

³ GARCÍA FAÍLDE, J.J., *Simulatio totalis matrimonii canonici et metus*, in *Periodica* 72 (1983) 249.

ezért van olyan szerzői vélemény, amely szerint nem célszerű alkalmazni a teljes és a részleges színlelés fogalompárt, s helyesebb színlelésről és kizárásról beszélni.⁴

A színlelés természetjogi alapon teszi eleve semmissé a házasságot, mivel ilyenkor a házasság létesítő oka hiányzik. Ezért minden házasság semmisségének kivizsgálásakor törvényes semmisségi cím a színlelés, így pl. megkereszteletlenek polgári házasságkötése érvényességének vizsgálatakor is.

A 2. § megfogalmazása hosszas vita eredménye.⁵ Végül amellet döntött a törvényhozó, hogy lényegi elem, vagy lényegi tulajdonság kizárása érvénytelenséget okoz. A szerkesztés során gondot jelentett az, hogy vajon az életközösséghez való jog lényegi eleme-e a beleegyezés tárgyának. A kifejezés pontos értelmének meghatározására ma is folynak a kutatások. Neves szerzők nem tartják a kifejezést alkalmasnak arra, hogy vele jelöljenek egy lényegi elemet.⁶ Olyan dolog meghatározásáról van szó, amit gyakorlatilag lehetetlen kimerítő módon meghatározni, felsorolni. Ilyen esetben a kánon szövegének általánosnak kell maradnia. Kiváló szerkesztés lett volna a következő: Ha az egyik vagy mindkét fél pozitív akarati aktsussal kizárja (magát a házasságot, vagy) valamelyiket a házasság három lényegi javából, érvénytelenül köt házasságot. Az ágostoni javakat korábban is használta a joggyakorlat. Ezek tartalmának konkrét meghatározása a jogtudomány és főleg a joggyakorlat feladata. Mi ezeknek a javaknak a lényegi tartalma a tudomány mai állása szerint? A gyermek java magába foglalja: 1. a házastársi cselekedet természetes módon való gyakorlásának jogát és kötelességét. 2. a nemzett gyermek megtartásának és nevelésének jogát és kötelezettségét. A hűség java a kötelék egységén túl (eszerint a szó szoros értelmében véve az egység nem foglalja magába a hűséget!) magába foglalja 1. a házastársi cselekedethez való jogot és kötelezettséget. 2. a kölcsönös hűséget és kizárólagosságot a házastársi cselekedetre vonatkozóan. Az első benne van a gyermek javában is, de ott főleg úgy tekintjük, mint a természetes módon történő nemzéshez való jogot, itt pedig elsősorban úgy, mint a szexualitás emberi és kizárólagos módon való gyakorlásának jogát. A szentség java Szent Ágostonnál csak a felbonthatatlanságot jelenti. A '83-as Kódex által használt értelemben a szentségi jelleg sajátos erősséget kölcsönöz a felbonthatatlanságnak (az egész köteléknek is!). Emiatt a nem szentségi házasságot szerencsésebb lenne a felbonthatatlanság helyett más szóval minősíteni, pl. a házasság stabilitásáról beszélni a felbonthatatlansága helyett.⁷

⁴ GULLO, C., *Simulazione*, 237.

⁵ SHEEHY, G., *Animadversiones quaedam in matrimonii essentielle aliquod elementum*, in *Periodica* 75 (1986) 119-121.

⁶ GROCHOLEWSKI, Z., *De communione vitae in novo schemate de matrimonio et de momento iuridico amoris coniugalis*, in *Periodica* 68 (1979) 442, NAVARRETE, U., *De iure ad vitae communionem. Observationes ad novum schema canonis 1086 § 2*, in *Periodica* 66 (1977) 258-269.

⁷ NAVARRETE, U., *De iure ad vitae communionem*, 255-258.

2.2. Az akarat pozitív cselekedetével

Ahhoz, hogy a színlelés ténye beálljon, az akarat pozitív cselekedete szükséges. A pozitivitást explicit vagy implicit értelemben kell vennünk. Nem elégséges tehát, ha a két partnernek, vagy az egyiküknek téves a felfogása a házasság lényegét, lényegi tulajdonságait, lényegi elemeit illetően. Az sem elégséges, hogy nem adtak volna beleegyezést, ha gondoltak volna ezekre az elemekre és tulajdonságokra (feltételes akarat). Nem elégséges az egyszerű vágy, vagy bizonytalan akarat, pl. ha nem sikerül a házasság, lehet hogy elválok. Nem elégséges továbbá a negatív akarat sem, ami nem szándékolja, de nem is utasítja vissza az illető elemet, tulajdonságot.

Csakis a pozitív akarat cselekedettel történő kizárás minősül jogilag jelentősnek. Ez a kizárás lehet explicit, vagyis direkt, formális, és lehet implicit, vagyis ha valamely elem tartalmába olyat foglalnak bele, ami ellentétes a házasság lényegével, lényegi tulajdonságaival, vagy lényegi elemeivel. A kizárás továbbá lehet feltétlen, vagy feltételes. Az első minden esetre érvényes, a második a kizárást valamilyen feltételhez köti. Így abszolút módon zárja ki a házasság lényegi tulajdonságát az a személy, aki eleve ideiglenes házasságot kötött, vagy minden feltétel nélkül fenntartja a váláshoz való jogot. A második esetre példa az, ha valaki feltételhez köti a váláshoz való jogot, pl. ha a házasság rosszul sikerül, elválok.

A színleléshez nem szükséges az, hogy valakit megtévesszenek. A teljes színlelés esete hasonlít az ellenállhatatlan kényszer, vagy a súlyos félelem hatása alatt adott beleegyezéshez, mivel ezekben az esetekben is más a belső szándék, mint a külsőleg kifejezett. Különbözik is tőlük, mivel a teljes színlelés esetén a színlelő külső-, és belső szabadságát nem éri sérelem, egyszerűen a motivációja ellentétes a házasság lényegével.

2.3. A kizárás konkrét formái

Az ún. részleges színlelés esetei következnek. A színlelő (kizáró) személy vagy a házasság lényegi tulajdonságait (vagy csak egyet közülük), vagy valamely lényegi elemét, (vagy egyszerre több elemét!) zárja ki.

2.3.1. A házasság lényegi tulajdonságainak kizárása

Az egység és a felbonthatatlanság kizárása konkrétan mit jelent? Vagy a poligámiához való jog fenntartását, vagy a váláshoz (ez a felek megegyezésén, vagy egyoldalú elhatározásán alapuló cselekmény) való jog fenntartását. A kizáráshoz elégséges csak az egyik fél kizárása, mivel ebben az esetben hiányzik a kölcsönös beleegyezés. Ennek alapján nem kötnek valódi házasságot azok a személyek, akik: 1. próbaházasságot kötöttek; 2. meghatározott időre szóló házasságot kötöttek; 3. akik létező házassági kötelék mellett másik házasságot is kötni szándékoznak; 4. fenntartják a jogot a váláshoz a házasság sikertelensége esetében.

Az egység a keresztény felfogásban - egyesek szerint - a hűséget is magában foglalja, ami azt jelenti, hogy egy férfi és egy nő kizárólagos élet és szeretetközösségéről van szó, s hogy ebből így rajtuk kívül senki sem részesedhet. Aki ezt eleve

elutasítja, érvénytelenül házasodik. A kizárás más, mint a hűség megszegése (ennek egyik jogkövetkezménye lehet az örökös különválás a kötelék fennmaradásával). A kizárás azt foglalja magában, hogy valaki elidegeníthetetlen jogának tekintti a szabados életet, és feleségével (férjével) ilyen körülmények között kíván együtt élni. De lehetséges közös megállapodás az ún. nyílt házasság kötéséhez. Ebben az esetben is érvénytelen a kötés (feltétlen és feltételes akarat⁸).

A felbonthatatlanság kizárása azt jelenti, hogy valaki csak meghatározott időre akar házasodni (pl. amíg fel nem építjük a házat, amíg meg nem vesszük az autót, a nyaralót, vagy konkrét időtartalomban állapodnak meg, mondjuk 10 év, stb.). Kizárja a felbonthatatlanságot az, fenntartja a jogot a váláshoz.

A mai társadalmi felfogás a házasságot felbontható intézménynek tekinti. Ez szinte eleve meghatározhatja a felek tudatát (ám ebből nem szükségképp következtethetünk az akarat szükségszerű meghatározottságára!). Objektív értelemben ez egy lényegi tévedés, de mivel az emberi tudatba annyira beleivódott, hogy meghatározhatja az akaratot, tehát a színlelés valódi okává válhat.

2.3.2. A szentségi méltóság kizárása

A kizárás szempontjából a szentségi jelleget a keresztény házasság harmadik lényegi tulajdonságának tekinthetjük.

A szentségi jelleg kizárása egyes szerzők szerint ma is teljes kizárásnak minősül, mivel a megkereszteltek között a szerződés és a szentség egymástól elválaszthatatlanok.⁹ E felfogás szerint aki kizárja a szentségi jelleget, szükségképp kizárja magát a házasságot is. Ha valaki valódi házasságot akar, ez a szándék szükségképp magába foglalja a szentségi jelleget is (Qui vult contractum, vult sacramentum). A problémát kiélezi az ún. nem hívő megkereszteltek házassága. Hogyan jön létre a szentség, nem lehet-e valóban kizárni a szentségi jelleget. Erről különös világossággal, úttörő módon értekezik Z. Grochowski. Okfejtése a következő: a '17-es Kódex kommentátorai úgy képzelték el a szentség kizárását, mint a házasság teljes színlelését. Nem engedték meg azt a lehetőséget, hogy a szentségi jelleget is ugyanúgy ki lehetne zárni, mint mondjuk a felbonthatatlanságot. Ez azonban nem igaz. Különbséget kell tenni az ontológiai és a pszichikai rend között. Így aki az ontológiai rendben kizárja pl. az egységet, kizárja magát a házasságot is, mivel az egység nélkül nincs valódi házasság. Amikor a szerzők megkülönböztetik a teljes és a részleges kizárást, akkor a pszichológiai rendet veszik tekintetbe, vagyis úgy ahogy a házasságot a felek látják, akik azt gondolják, hogy valódi házasságot akarnak, ám az ontológiai rend szerint nincs szó valódi házasságról a kizárás miatt. A szentségi jelleg kizárását viszont csakis az ontológiai rend szerint szemlélték. Márpedig lehetséges a pszichikai rend szerinti szemlélet is. Ezért önálló semmis-

⁸ BIANCHI, P., *Il pastore d'anime e la nullità del matrimonio. IV. La simulazione del consenso. Nozioni generali. V. L'esclusione della prole*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 6 (1993) 196-206.

⁹ BURKE, C., *La sacramentalità del matrimonio: riflessioni canoniche*, in AA.VV., *Sacramentalità e validità del matrimonio nella giurisprudenza del Tribunale della Rota Romana (Studi giuridici XXXVI.)*, Città del Vaticano 1995. 147-148.

ségi cím lehet a házasság szentségi jellegének kizárása. A szentség létrejötte nem függ önmagában véve a felek akaratától, mivel maga az érvényes szerződés emeltek szentségi méltóságra. Az ágostoni javak között nem szerepel a házasság szentségi méltósága, mivel a bonum sacramenti a felbonthatatlanságot jelenti, így ha ezek közé helyezzük el a szentség javát, akkor a bonum sacramenti-ből bonum indissolubilitatis lesz. Ugyanakkor csalóka lehet így felvázolni a házasság javait, mivel a szentség java csak egy lesz ebben az esetben a többi között. A szentség java azonban átfogja az egész házasságot, mivel magát a természetes valóságot emeli a természetfeletti rendbe. Tehát erősíti és megszilárdítja a gyermek javát, a hűség javát és az ágostoni értelemben vett szentség javát. A gyermek javát úgy, hogy a házastársi cselekedet a szentség miatt gazdagabb jelentésűvé lesz; a gyermek nemzése és nevelése Isten fiainak a nemzése és nevelése is, nemcsak a természetes, hanem a természetfeletti társadalom fennmaradását és építését is szolgálja. A felek különleges kegyelmet kapnak állapotbeli kötelességeik betöltésére. A szentségi jelleg megerősíti a hűség javát is, hiszen a felek egysége, hűsége képmása a Krisztus és Egyháza közti hűséges szeretetnek, és kihat a felbonthatatlanságra is, mivel különleges szilárdságot ad a köteléknek, teljességgel felbonthatatlanná teszi azt (a nem szentségi házasságok bizonyos körülmények között a hit javára felbonthatók, vagy felbomlanak. Aki tehát ezeket a szentség adta hatásokat kizárja pozitív akaratú aktussal, (csakis ekkor) érvénytelenül köt házasságot. Ez a kizárás tehát csak a megkereszteltek házasságát érinti. Megkeresztetlenek házassága esetében nem beszélhetünk szentségi jellegről, legfeljebb arról, hogy az ő házasságuk is a szentségre rendelt. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy a szentségi jelleg kizárása bizonyításának csekély valószínűsége van, zárja le okfejtését nagy gyakorlati érzékkel Z. Grocholewski.¹⁰ Megfontolásra méltó U. Navarrete okfejtése is. A neves szerző szerint a megkereszteltek házasságának szentségi jellege sajátos nehézséget jelent, ugyanis ha elfogadjuk az elvet, amely szerint reális azonosság van a szerződés és a szentség között, akkor úgy tűnik, mintha a szentség kizárása magának a házasságnak a kizárását is jelentené, vagyis a házasság teljes színlelését. Ez az értelmezés azonban nem veszi tekintetbe azt az alapvető különbséget, amely megvan annak az akaratú cselekedete között, aki kizárja magát a házasságot, és annak a személynek az akaratú cselekedete között, aki noha akarja a házasságot, de kizárja a szentséget. A törvényhozó, jóllehet állítja a szerződés és szentség közti azonosságot, mégis kijelenti azt az elvet, miszerint a szentségi jelleggel összefüggő tévedés ugyanolyan hatású, mint az egységgel-, vagy a felbonthatatlansággal kapcsolatos tévedés. A szentségi jelleg tehát a beleegyezést illetően nem lényegi tulajdonsága a házasságnak, de úgy viselkedik, mint a lényegi tulajdonságok. Ez azt jelenti, hogy az intencionalitás szempontjából a szentségi jelleg ugyanolyan jelentőségű, mint a lényegi elemek és a lényegi tulajdonságok.¹¹

¹⁰ GROCHOLEWSKI, Z., *Tanulmányok az egyházi házasság- és perjogról*, Budapest 2000, 44-60.

¹¹ NAVARRETE, U., *I beni del matrimonio: elementa essentialia e proprietà*, in AA.VV., *La nuova legislazione matrimoniale canonica (Studi guiridici X.)*, Città del Vaticano 1986, 94-95.

A szentségi jelleg kizárásának tényállása nem áll be automatikusan azzal, hogy valaki megkeresztelt létére hitelenségben veszi fel a házasság szentségét, ahhoz tehát pozitív akarati cselekedetre van szükség. A hitetlen megkereszteltek házasságának semmisségét inkább a tévedés, mint a kizárás okozza. A szentségi jelleg kizárása inkább akkor áll fenn, ha valaki olyan ellenséges a hit tanításával, az egyházzal szemben, hogy pl. így gondolkodik: ha mindenképp létrejön a szentség, akkor nem akarom a házasságot.¹²

2.3.3. A házasság lényegi elemei és kizárásuk

Ezeket nem határozza meg a Kódex, tehát ez a jogtudomány és a joggyakorlat feladata. Míg a lényegi tulajdonságok megadják a házasság lényegi struktúráját, addig a lényegi elemek a házasság céljait és értékeit emelik ki. Ide tartoznak a házasság javai, a gyermek java, a hűség java, a felek java, de ide sorolható az ún. életközösséghez való jog is és mindazok a lényegi elemek, amelyeket a jövőben ismer fel a jogtudomány vagy a joggyakorlat.

Felvethetjük azt a kérdést, hogy a gyermek javának, vagy a testhez való jognak az ideiglenes kizárása érvénytelenítő kizárás-e? E területen sincs egységes vélemény sem a szerzők között, sem a joggyakorlatban. A testhez való jogot egyesek annyira örökösnek és kizárólagosnak tartják, hogy ideiglenesen sem lehet kizárni. Itt azonban különböztetnünk kell a jog kizárása és a jog kölcsönös megegyezéssel történt ideiglenes nem gyakorlása között. Megalapozottabb tehát ez az utóbbi vélemény. Eszerint a gyermek javával kapcsolatban is az ideiglenes kizárást nem a jog kizárásaként, hanem gyakorlásának felfüggesztéseként kell felfognunk. Ezt a felfüggesztést a felelős atyaságnak való megfelelni akarás indokoltta teheti. Ezekben az esetekben tehát csakis az abszolút és örökös kizárás jelent jogilag invalidáló hatást.

Tovább feszegetve a problémát, kérdezhetjük, hogy le lehet-e mondani a testhez való jog gyakorlásáról kölcsönösen és életre szólóan? Ez az ún. szűzi házasság (*matrimonium virgineum*). Nem azonos-e ez a szituáció a jog kizárásával? Szimpatikusnak tűnhet ez a megoldás, de nem igaz. Hasonló ez ahhoz, amikor a házassághoz való jog gyakorlásáról életre szólóan lemond a szent rendet felvevő, vagy a szerzetes fogadalomtételkor. A jog marad, de nem élnek vele. Végül is nem kötelező házasságban élni, s aki benne él, annak nem kötelező a házaselet (ha szabadon és kölcsönösen lemondanak gyakorlásáról). Oka lehet az ilyen lemondásnak az, ha megalapozott a félelem, hogy a gyermek súlyos betegséggel (fogycsöketség) fog születni.

A alábbiakban az egyes lényegi elemek kizárásainak eseteit vizsgáljuk meg:

---

¹² VERSALDI, G., *Exclusio sacramentalitatis matrimonii ex parte baptizatorum non credentium: error vel potius simulatio?*, in *Periodica* 79 (1990) 421 és 430.; FALTIN, D., *L'esclusione della sacramentalità del matrimonio con particolare riferimento al matrimonio dei battezzati non credenti*, in AA.VV., *La simulazione del consenso matrimoniale canonico (Studi giuridici XXII.)* Città del Vaticano 1990, 80-94.; BIANCHI, P., *Società secolarizzata ed esclusione della sacramentalità del matrimonio: un motivo di nullità matrimoniale in crescita?*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 4 (1991) 80.

2.3.3.1. A gyermek javának kizárása

Érvénytelenül köt házasságot az, aki pozitív akarati aktussal kizárja a házasságkötés pillanatában: 1. a házastársi cselekedethez való jogot; 2. a gyermek nemzését, vagyis minden áron és eszközzel megakadályozza (fogamzásgátlás, abortusz) a nemzett gyermek világra jöttét. Úgy tűnik megvalósul ez a tényállás akkor is, ha valaki csak a terméketlenségi időszakra korlátozza a szexuális életet; 3. aki a gyermek nemzését a házasság sikeréhez köti feltételül; 4. aki törvénytelen eszközökkel korlátozza a gyermekek számát; 5. aki teljességgel érdektelen és elzárkózik a gyermek nevelésétől; 6. ha a házasulandó kizárja akár csak meghatározott időre is a házastársi cselekedethez való jogot, vagy meghatározatlan időre, illetve örökre a gyermek nemzését, világra hozatalát, érvénytelenül köt házasságot.¹³

A joggyakorlat szerint ritka a gyermek kizárása, ám bár a jövőben úgy tűnik, ennek a száma emelkedni fog. Bizonyítása sem egyszerű, ismerni kell a kizárás okát. A gyermek java kizárásának a jelei mindenesetre a következők: félelem, hogy a gyermek súlyos betegséggel születik, félelem valami jövőbeli bajtól, mely a gyermeket érheti, a saját szabadság élvezésének vágya, ellenérzés a gyermek okozta kellemetlenséggel szemben, meggyőződés, hogy a gyermek erőn felüli terhet ró az emberre, a szeretet hiánya, vagy épp ellenséges érzület a házastárssal szemben, a házastársi életközösség felbontásához való jog fenntartása, ám ezt a gyerekek (ha lennének) akadályoznák, korábbi más személytől származó gyermek léte, s amiat-ti félelem, hogy részrehajlás lesz, ha újabb gyermek születik, ellenérzet a gyerekekkel szemben és a saját haszon egoisztikus vágya. Többen beszélnek a Zsinatra hivatkozva a felelős atyaságról, s úgy gondolják, hogy ezzel legális módon korlátozhatják gyermekeik számát, pontosabban a nemzés számát. A Zsinat ezt a kifejezést a szülőkre vonatkoztatta, s nem a házasulandókra. A felelős atyaság ellentéte a felelőtlen atyaság, nem pedig a gyermek világra jöttének korlátozása.¹⁴

Nem érvénytelen az a házasság, amelynek megkötésekor a felek előre látták, hogy nem lesz gyermekük (pl. öregség, terméketlenség miatt), mivel itt nincs szó pozitív kizárásról.

A mesterséges megtermékenyítés segítségével a korábban nemzőképtelen házastársaknak is gyermeket ígér a tudomány. Felvetődik a kérdés, hogy a gyermek java pontosan mit is foglal magában. Vajon magába foglalja-e a gyermek nemzésének jogát, vagy inkább csak azokat a cselekedeteket, melyek természetes módon önmagában véve nyitottak a gyermek nemzésére? A katolikus felfogás szerint nem beszélhetünk ilyen, gyermekhez való jogról.¹⁵ Tehát csakis a természetes módon való nemzés lehetőségéhez van joga a feleknek. Valamiképp ebben a korlátban (mert megannyiszor így éljük ezt meg ma) mutatkozik meg az emberi méltóság tisztelete. Sőt, ehhez a joghoz az is hozzátartozik, hogy csakis a saját házastárs magvából történhessék meg a nemzés. Ha a felek legalább egyike pozitív akarati

¹³ GULLO, C., *Simulazione*, 246.

¹⁴ GULLO, C., *Simulazione*, 245.

¹⁵ MACANGI, P., *Tecniche di fecondazione artificiale*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 11 (1988) 417 és 421.

aktussal kizárta ezt, vagyis fenntartaná magának a jogot arra, hogy más magva-segítségével, vagy a természetes nemzési mód esetleges teljes kizárásával is gyermeket akarna nemzeni, úgy az a személy érvénytelen beleegyezést adna, mivel a beleegyezés tárgyának valamilyen lényegi elemét zárná ki ezzel. Konkrétan mely tényállások zárnak ki valami lényegeset a beleegyezésből? Íme néhány ilyen tényállás: 1. az in vitro homológ fekundációhoz való jog fenntartása, ha felek másképp nem lennének képesek gyermeket nemzeni. 2. A heterológ fekundációhoz folyamodás jogának fenntartása, ha a másik fél gyökeresen képtelen lenne a nemzésre. 3. A spermáért folyamodás jogának fenntartása (akár adott, akár spermabankból származik) a feleség petesejtjének megtermékenyítése céljából. 4. Annak a jognak a fenntartása, hogy a férj spermája más nő megtermékenyítésére szolgáljon azzal a feltétellel, hogy a másik nő lemond teljesen a gyermekről. 5. Annak a jognak a fenntartása, hogy ha a feleség terméketlen, akkor a férj spermájával más nőt termékenyítsenek meg, bérnyaság feltétellel. 6. Ha a feleség fenntartja a jogot, hogy beteszi a férj spermáját valamely spermabankba és abban esetben, ha a férj meghal, ő még e sperma által meg akarja termékenyíttetni magát. 7. Jog a bérnyaság intézményéhez forduláshoz, hogy hordja ki a gyermeket.¹⁶ Ha tehát legalább az egyik fél pozitív akarati cselekedettel fenntartja magának ezeket a „jogokat”, érvénytelenül köt házasságot.

2.3.3.2. *A hűség javának kizárása*

Hasonlóképp érvénytelenül köt házasságot az, 1. aki fenntartja a jogot a házasságon kívüli kapcsolatokhoz (az ún. nyílt házasság, a szabad szerelemhez való joggal), 2. aki fenntartja a jogot, hogy egy időben más partnere (szeretője, ágyasa) legyen, 3. aki folytatja a korábbi szabados életet (állandóak az alkalmi kapcsolatok). Nem elégséges tehát a házasságtörés szándéka, vagy a szerető tényleges megléte, ebből még nem lehet egyértelműen következtetni a jog fenntartására. Aki képtelen a hűség megtartására, az nem kizárja a hűséget, hanem képtelen rá, s más címen lesz érvénytelen a házasságkötés (1095, 3 nimfomania, szatíriázis).

A hűség kizárásának jelei: 1. ha el kéne hagynia más kapcsolatokat, inkább a házasságot hagyná el, 2. azzal a szándékkal házasodik, hogy nem hagyja el a szeretőjét, 3. az a meggyőződése, hogy lehetetlen megtartani a hűséget, fenntartja a jogot más személyekkel való szexuális kapcsolathoz (a jog fenntartása nem pusztán ténykérdés, előfordulhat hogy épp nincs ilyen partner, de a jog létezik, s fordítva, lehet ténylegesen partner, de nem formál jogot az illető az ilyen kapcsolatra), formális módon kizárja a hűséget, vagy elengedhetetlen feltételként szabja (különben nem házasodik, vagy nem tartja azt akkor valódi házasságnak), a házasságkötés pillanatában más kapcsolatai is vannak, és visszautasít minden javulást, mivel olyan személyhez kényszerítik hozzá, akit nem szeret, közvetlenül a házasságkötés előtt vagy után intim viszonyt folytat más személyekkel, a szabadosságot elidegeníthetetlen jognak tekinti.

¹⁶ NAVARRETE, U., *Novae methodi*, 96-103.

2.3.3.3. *A felek javának kizárása (az élet-, és szeretetközösség kizárása)*

A házasság az üdvösség privilegizált helye, amelyben Isten és ember a történelem, a jelen és a jövő találkozik. Célja a benne élő személyek java (akik benne élnek és akik belőle születnek). Nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy a házasság minden személyessége mellett intézmény is, a házastársi szerelem intézménye is, mely ezen túl a társadalom javára is rendelt. Mivel a házasság javainak hagyományos sémája bizonyos értelemben elszegényedett, ezért tűnik fel ma ez a kategória, mint önálló lényegi elem (s bizonyos értelemben ezt kell mondanunk az életközösséghez való jogról is). Mindenesetre ha lényegi elemnek tekintjük, a házasság objektív céljai közé kell sorolnunk. Ez azt jelenti, hogy nem a felek egyéni célja, vagy motívuma a házasság megkötése érdekében.¹⁷ Különbözik az ágostoni javaktól is, ám konkrét tartalmának meghatározása előttünk álló feladat. Van olyan szerző, aki pl. a felek kölcsönös pszicho-szexuális tökéletesedésében látja ennek az elemnek a tartalmi lényegét.¹⁸ Mások ebben a lényegi elemben a felek személyes javát, interperszonális és házastársi javát látják és úgy fogalmazzák, hogy az ágostoni javak emberi módon való vállalását jelenti, mely hasonló a szerelem jellegzetes tulajdonságaihoz.¹⁹ A joggyakorlat is különbözőképp értékelte a felek javának kifejezését, keresve pontos tartalmát. Eszerint jelentette: 1. a lényegi jogok és köteleességek egyikét, 2. a hagyományos javakat, 3. a testhez való jogot, 4. a házasság intézményes célját, mely mint ilyen kívül esik a házasság lényegén, 5. az életközösséghez való jogot (ius ad vitae communionem), 6. a lényegi terhek vállalására való képtelenségek egyikét.²⁰ Ezek után jogos a kérdés, hogy pontosan mi a tartalma? A felek java mindig létezett, amióta „nem jó az embernek egyedül”. A házasság olyan javának kell tekintenünk, mely a felek személyes tökéletesedését jelenti. Azokat a kötelezettségeket foglalja magába, melyek nélkül morális értelemben véve lehetetlen lenne a személyek belsőleges közössége. Amennyiben súlyos hiányosság fedezhető fel a személyek és a cselekedetek integrációjában, úgy lehetetlenné válik az élet-, és szeretetközösség. Ez azt jelenti, hogy inkább a kizáráshoz, mint a képtelenséghez tartozik, nem kizárva azokat a pszichés okokat, melyek ezen kötelezettségekkel kapcsolatos képtelenséget eredményeznek. Itt, kizárás esetén pozitív akarati cselekedetről van szó. Mi van akkor, ha összeférhetetlen jellemek kötnek házasságot? Ilyenkor nem lehet interperszonális integrációról beszélni. Ebben a tekintetben a joggyakorlat nem egyértelmű, mivel egyes ítéletek szerint a képtelenség egyik esetével állunk szemben. Ezzel kapcsolatban joggal hangsúlyozza S. Villeggiante, hogy a karakterek összeférhetlensége önmagában

¹⁷ BERTOLINO, R., *Gli elementi costitutivi del bonum coniugum: stato della questione*, in AA.VV., *Il bonum coniugum nel matrimonio canonico (Studi giuridici XL)* Città del Vaticano 1996, 7-11.

¹⁸ MONTAGNA, E., *Bonum coniugum: profili storici*, in AA.VV., *Il bonum coniugum nel matrimonio canonico (Studi giuridici XL)* Città del Vaticano 1996, 58.

¹⁹ SERRANO RUIZ, J. M., *Il bonum coniugum e la dottrina tradizionale dei bona matrimonii*, in AA.VV., *Il bonum coniugum nel matrimonio canonico (Studi giuridici XL)* Città del Vaticano 1996, 151-152.

²⁰ VILEGGIANTE, S., *Il bonum coniugum nella giurisprudenza canonica postconciliare*, in AA.VV., *Il bonum coniugum nel matrimonio canonico (Studi giuridici XL)* Città del Vaticano 1996, 206.

véve más, mint a pszichés relatív képtelenség, mivel a felek egyike sem mutat pszichés anomáliákat, vagy a személyiség kóros zavarait. Mindkét fél külön normális, csak együtt nem megy, vagyis morális értelemben lehetetlenné válik személyes integrációjuk.²¹

A házasság természeténél fogva a felek javára irányuló teljes életközösség, amely a beleegyezés lényegi tárgyát képezi. Egymás kölcsönös elfogadása és átadása, amelyben konstitutív szerepe van a szexuális életnek. Olyan szeretetközösség tehát, amely konkrét feladatok elkötelezett vállalásában áll. Az egész élet közössége olyan jogokat és kötelezettségeket is jelent, amelyek a házastársak személyes kapcsolatában lényegesek, de ugyanakkor különböznek a hagyományos felsorolásokban szereplő házastársi jogoktól, vagyis a házastársi cselekedethez, a gyermekhez, a hűséghez és a felbonthatatlansághoz való jogtól. Aki tehát a házasságtól idegen célok érdekében nem szándékozik valódi házasságot kötni, s ezzel kizárja az élet közösségét jelentő személyes kapcsolatokhoz való jogot, érvénytelenül házasodik.

Érvénytelenül köt házasságot az, aki 1. a partnerével akar élni szeretet nélkül és gyűlöletes körülmények között, 2. aki minden interperszonális kapcsolatot kizár, 3. aki ignorálja azokat a kötelezéseket, melyek az életközösséggel járnak, pl. az, aki gyűlöletből, bosszúból köt házasságot, és ezért minden interperszonális kapcsolatot kizár, vagy aki csak gyermek szülésére, a háztartási teendők ellátására használja a házastársát, vagy aki súlyos beteggel házasodik, de egyáltalán nem törődik vele, legfeljebb orvosokra bízva és várja a halálát.

Aki tehát a házastársát kizárólag szexuális partnernek, jövedelemforrásnak, pusztán ingyen háztartási alkalmazottnak szánja, a személyes kapcsolattól pedig eleve, pozitív akarati cselekedettel elzárkózik, érvénytelenül köt házasságot. Ezek a tényállások nem tévesztendőek össze a felek között esetleg fennálló ridegséggel, szeretetlenséggel, ami súlyos teher, de nem semmisségi cím.

2.3.3.4. Az életközösséghez való jog kizárása

Ez az utóbbi évtizedekben nagy vita tárgya volt, hogy vajon új, önálló semmisségi cím lehet-e ez a kategória, vagyis lényegi eleme-e a házasságnak, mert ha igen, akkor ennek a kizárása is semmisséget von maga után.

Mit foglal igazában magába ez a fogalom? Úgy tűnik a mai jogtudomány és joggyakorlat állása szerint más ez a jog, mint összessége mindazoknak a jogoknak és köteleéseknek, melyek az érvényes beleegyezésből származnak (ebben az esetben kizárása teljes kizárás lenne). Azt kell mondanunk, hogy a beleegyezés tárgyának egy lényegi elemével van dolgunk. Ugyanakkor tartalmának pontos meghatározását illetően a jogtudomány és a joggyakorlat ma sem jutott nyugvópontra. Az tény, hogy korábban nem szenteltek ennek a témának nagy figyelmet a kánonjogászok, legfeljebb úgy, hogy a házasság másodlagos céljának tekintették és a kölcsönös segítségnyújtás kategóriájával azonosították. Ez a fogalom azonban a jogban szinte teljesen elszegényedett a bibliai értelméhez képest. Ha így értjük, akkor nem okoz gondot a házasság másodlagos (de lényegi) céljai közé tenni, mivel azt jelenti, hogy a feleknek segíteniük kell egymást a házi-, a gazdasági-

²¹ VILEGGIANTE, S., *Il bonum coniugum*, 208-210.

stb. munkában, betegség, öregség esetén. Rokon értelmű a közös háztartás, az együttlakás jogával. A szó eredeti biblikus jelentése azonban sokkal mélyebb és az embert a maga totalitásában érintő, mindazokkal a következményekkel, amit a házasság, mint belsőleges élet-, és szeretetközösség jelez és megvalósít. Ebben a biblikus értelmében véve az életközösséghez való jog lényegi eleme a beleegyezés tárgyának, ellentétben a korábbi jelentésével. Ennek ellenére alkalmatlan arra, hogy jogi szakkifejezés legyen belőle.²²

BEFEJEZÉS

Megállapíthatjuk, hogy a kánonjog tudománya a házasság színlelésével kapcsolatban néhány ponton élénk mozgásban van. A szakemberek még ma sem tudják egészen pontosan meghatározni a házasság lényegi elemeit, s a jó törvénysszevegezésnek ilyenkor az általános megfogalmazásra kell törekednie. Különböző vélemények élnek a kizárás természetét illetően, hiszen hasonlítható a feltételhez, hasonlítható a tévedéshez, ugyanakkor mégis vannak benne ezektől eltérő elemek, így joggal tekinthető akár önálló, autonóm, tehát másra vissza nem vezethető tényállásnak is. A mesterséges megtermékenyítés új megvilágításba helyezte a gyermek, a hűség kizárásának a fogalmát, egyértelművé téve azt, hogy a feleknek nem a gyermekhez van joguk, hanem a gyermek nemzésére nyitott házastársi cselekedethez (ami nem szükségképp végződik új élet fogadásával). Hasonlóképpen új távlatban látják a tudósok a szentségi méltóság kizárásának lehetőségét is. Nem jutott nyugvópontra az élet és szeretetközösség pontos meghatározása sem, a joggyakorlatban ellentétes tendenciák vannak jelen.

A színlelésben mindig ott van a tudatosság, a kizáró szándék, mely olyan mértékű, hogy meghatározza az akaratot. Nem feltétlenül nevezhető rosszhiszeműnek az, aki kizárással „köt” házasságot, ám a szó objektív értelmében színlelés esetében mindig valami lényegi történik a valódi házasság ellenében. Aki tehát színleli a házasságot, nem köthet érvényesen házasságot.

---

²² NAVARRETE, U., *De iure ad vitae communionem*, 258-270. A kifejezés alkalmatlansága igazolására az alábbi érveket hozza a szerző: 1. Az életközösség (*communio vitae*) kifejezés ekvivalens a *consortium*, a *consuetudo*, a *coniunctio* és a *consociatio* kifejezésekkel és mindegyik magát a házasságot jelenti a maga totalitásában, lényegi jogainak és kötelezettségeinek totalitásában. 2. A Kódexben a *communio vitae* kifejezés csak az együttlakáshoz való jogot jelenti, ami lényegesen kevesebbet jelent, ahhoz képest, mint amire itt alkalmazzuk. 3. A *communio vitae coniugalis*, a *consortium omnis vitae*, az *individua consuetudo*, a *coniunctio maritalis* és hasonló kifejezések kettő dolgot foglalnak magukba: A. Testek közösségét (*communio corporum*), vagyis a *ius in corpust*, és B. lelkek közösségét (*communio animorum*), vagyis a bibliai értelemben vett kölcsönös segítségnyújtást. Az életközösséghez való jog kifejezés azonban csak ezt a második jelentést tartalmazza. 4. Helyesebb volna a *ius ad mutuum adiutorium* kifejezés használata és 5. Befelér a hűség java kategóriájába.